

L'autur e publicist Peter Röhliberger en occasiun da la vernissascha en la libreria Lüthi a Cuira.

FOTO MARTIN CABALZAR

Il Grischun en 100 istorgias

Betg damain che 65 istorichers e schurnalists decleran e descrivan il Grischun en 100 differentas istorgias. La novissima publicaziun cun il titel «Graubünden in 100 Geschichten» – cumparida tar la chasa editura Somedia – è vegnida tgrada da l'istoricher e schurnalist Peter Röhliberger ed è in veritabel caleidoscop d'istorgia, cultura ed economia, da persunalitads reputadas, da singularitads specificas ed autras fassetas interessantas dal Grischun.

MARTIN CABALZAR/FMR

65 auturas ed auturs cundividan lur savida d'insider, lur enconuschientschas scientificas e lur affecziun per il Grischun e sia populaziun. En questa publicaziun da 320 paginas raquintan els davart l'istorgia, il turissem, il sport, la natira, il traffic, la scolaziun, la cultura e la cuntrada dal chantun. Il spectrum tanscha da pitschnas anecdotes sur intervistas pli lungas ad artitgels infurmativs illustrads cun maletgs magnifics.

Il Grischun na vegn betg preschentà mo sco destinaziun da vacanzas, mabain er sco patria amada e sco domicil per economia e masteranza. Il cudesch po dentant er vegnir considerà sco cumpendi da consultaziun davart l'istorgia e vegn arrundà cun ina cronologia istorica ed ina vasta bibliografia. Cun sias istorgias sorprendentas or d'in vast spectrum tematic pudesch il cumpendi numnadamain vegnir considerà sco ovra da standard dal pli grond chantun da la Svizra.

Singularitads grischunas

Cun sias trais linguas, sias 150 valladas, grupadas en 11 regiuns e 101 vischnancas, ha il Grischun ina structura ritga, dentant er bufatgamain cumplitgada. Cun ses 937 pizs e ses 615 lais è il Grischun dentant er in'attracziun natirala. Vers anora vegn il Grischun savens considerà sco unitad, internamain fastizeschan ils auturs dentant considerablas differenzas tranter Sursilvans e Partenzers, tranter Poschiavins e Gualsers, tranter ils da Cuira e Ladins. Magari fan ins era sgnoccas e skerzs in cun l'auter.

Era las differenzas economicas en considerablas tranter ils centers urbans da la Val Rhodana e las regiuns periferas, tranter las destinaziuns turisticas pussantas e las valladas ruralas. Consequentamain sa cuntrasteschan er las prioritads politicas, procurond uschia per inqual disput animà. Entant che l'industria cun firmas potents sco EMS, Hamilton, Würth, Repower, Trumpf, Cedes, Grítec, Oblamatic etc. prefereschans ils centers, vegn la cumbinaziun d'agricultura e turissem considerata sco salvament da la periferia. E tuttina na pon ins betg franar la depopolaziun – l'inveteraziun da vitgs e valladas allontanadas resta considerabla. A Berna fan «Grischun» e «subvenziun» la rima. E betg d'emblidar las spezialitads culinaricas da capuns, maluns etc. En la Bassa valan ils Grischuns sco in pievel pacific, quai che vegn magari interpretà dals citadins urbans sco letergic e dischinteressà. Tant pli simpatic para noss dialect grischun d'esser en la Bassa. Dals auturs vegnan ils clichés usitads dentant relativads ed ironisads.

Records e modestia

Cura ch'i va per sa gloriar cun records n'è il Grischun betg uschè modest. Al Piz Lunghin sa spartan las auas che culan tant en la Mar dal Nord, en la Mar Cotschna sco en la Mar Naira, pia quasi l'umbli dal mund. Dals 937 pizs dal Grischun n'èn betg main che 460 pli auts che 3000 meters e cun ses 4049 meters è il Piz Bernina bain il gigant en il Grischun. Tuttina na po el betg concurrer cun l'imposanta chadaina dals culms vallesans.

La Ruinaulta n'è betg mo il Grand Canyon da la Svizra, la bova da Flem vegn bleranz er taxada sco «la pli gronda bova preistorica dal mund». Auters records che vegnan propagads sco Juf sco il pli aut abitadi occupà sur onn, Ziteil sco il pli aut lieu da peleginadi da las Alps ed Obermatten cun la pli auta baselgia da laresch da l'Europa tunan bain, è dentant objectivamain dispaivels. Documentada è dentant l'affecziun da renumads litterats sco Hermann Hesse, Marcel Proust, Friedrich Nietzsche e Francois Sagan per il Grischun. Main impressiun sto il Grischun dentant avair fatg a l'autur Friedrich Schiller che ha apostrofà il Grischun sco «Athen dals rubadurs e bandits».

L'embarass da la tscherna

Las 100 istorgias cundidas ritgamain cun anecdotes en grupadas en 13 chapitels. Sco quai ch'il publicatur *Peter Röhliberger* ha tradì a la FMR en occasiun da la vernissascha è el stà confrontà fitg svelto cun «l'embarass da la tscherna». Il Grischun avess purschi 10 000 bunas istorgias, la finala haja el stui sa restrenschier sin 100. «La selecziun è stada subjectiva, savens arbitrara e magari casuala, dictada dal gust e dal respect per l'istorgia», tradescha Röhliberger. Las 65 istoriografas e schurnalists descrivan il Grischun uschè objectivamain sco pussaivel, dentant adina er or d'in focus persunal. Per tudestg, talian ed en il cas da *Oswald Toutsch* (91) ch'aveva emblidà – sco capo communal da Tschier – ina votaziun chantunala, schizunt per rumantsch.

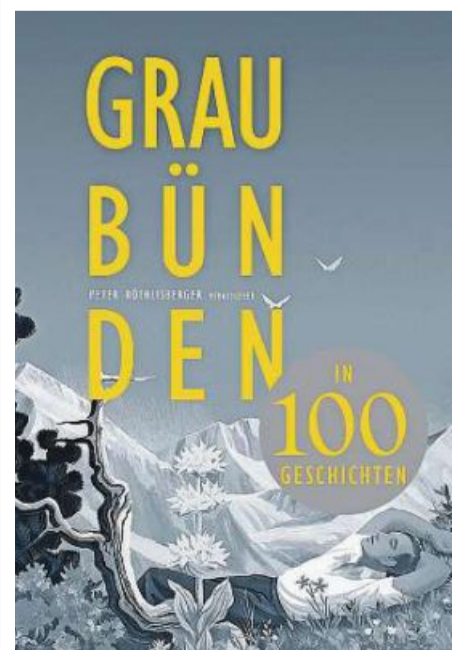
L'enumeraziun dals titels dals 13 chapitels po tradir in zichel dal cuntegn e levar la mirvegla: «Eroxas grischunas», «In sguard enavos», «Hotspots», «Deletgs alpins», «Up in the Sky», «Lolma grischuna», «In corpore sano», «La vart sombra», «Sut current», «Chantun da vacanzas», «Campiuns», «Cult-toura» e «Lieux d'encreschadetgna». Era sche prest tut quai che ha num e renum en il Grischun vegn tematisà, resta la selecziun tuttina in zichel arbitrara. L'accent sin il divertiment surpaisa e fa gust la leger.

Peter Röhliberger. Graubünden in 100 Geschichten. Editura Somedia, 320 paginas, pretsch 45 francs.

65 auturas ed auturs per il Grischun

Ina survista alfabetica dals auturs e da las auturas da «Graubünden in 100 Geschichten»:

David Accola, Matthias Ackeret, Alex Bänniger, Colin Bättschmann, Adriano Bazzocco, Felix Benesch, Jan Andrea Bernhard, Andreas Brunold, Sabrina Bundi, Linard Campell, Christina Caprez, Adrian Collenberg, Oscar Eckhardt, Peter Egloff, Aysun Ergez, Roland Flückiger-Seiler, Gaudenz Flury, Johannes Flury, Karin Fuchs, Thomas Gadmer, Hans Peter Gansner, Hansjürg Gredig, Paul Eugen Grimm, Theo Haas, Jans Herwig, Florian Hitz, Silvio Huonder, Fernando Iseppi, Arno Jäger, Manuel Janosa, Christoph Kalt, Urs Kienberger, Max Küng, Martin Läubli, Barbara Lienhard, Christine Lötscher, Karl Lüönd, Michael Lüscher, Carmelia Maissen, Michael Meier, Peter Michael-Caflisch, Peder Plaz, Julian Reich, Balz Rigendinger, Martin Röhliberger, Hans Peter Ruffner, Caspar Schärer, Gian Marco Schmid (Gimma), Hans Schmid, Hansmartin Schmid, Luzi C. Schütz, Marc Philipp Seidel, Ludmila Seifert, Christian Seiler, Gieri Spescha, Karin Steinbach Tarnutzer, Reto Stifel, Heinz Storrer, Lino Succetti, Oswald Toutsch, Rico Valär e Moritz Weber. (fmr/mc)

Il frontispizi da la publicaziun «Graubünden in 100 Geschichten».

FOTO MAD